

การพัฒนานวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุกับทางเลือกการลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุไทย

Elderly Innovation Development: Alternative to Reduce Social Inequality for Thai Older Persons

ศาสตราจารย์ระพีพรรณ คำหอม¹, อาจารย์วรลักษณ์ เจริญศรี²

และ รองศาสตราจารย์เล็ก สมบัติ³

Professor Rapeepan Kumhom⁴, Worraluk Charoensri⁵,

and Associate Professor Lek Sombat⁶

Abstract

The purposes of this study are to analyze social innovations for older persons in rural areas, urban areas and special economic zones and to write policy recommendations in the areas to reduce inequalities among older persons. The methodology of this study is a qualitative research comprising of an 8-hour training course called “elderly innovators” a search for innovations for older persons and focus group and workshop with older persons. The population of the study are the elderly leaders from tambons (subdistricts) in prototype phase and extension phase who joined the training course, local administration officers, public health officers and members of elderly clubs. The population size is 200. This research is conducted in 6 provinces. The prominent innovations for older persons are 1) nursing gloves 2) plastic grooms 3) mobile gym equipments for the bedridden 4) “Baan Suk Kai Sabai Jai” Physical Therapy clinic 5) bamboo cylinder medication equipment 6) organic fertilizer 7) Sufficiency Economy mushroom farm. As a result, there are 200 elderly innovators, Innovation centers for older persons that integrate with life quality and elderly career development centers and care centers for the disabled and older persons. The innovations for older people projects are spread to other areas and the elderly innovators network is formed. There are policy recommendations to elevate knowledge and skills of elderly innovators that can solve specific problems in each area and eventually reduce inequalities among older people. There are now provincial database about innovations for older persons for knowledge transfer and a maximum benefit of older persons in each area.

Keywords: Innovation, older persons, inequality

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยชุดโครงการการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุประเทศไทยระยะที่ 3 วัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์นวัตกรรมทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่มีอยู่ในพื้นที่ชนบท ชุมชนเมือง และเขตเศรษฐกิจพิเศษ และเพื่อสร้างข้อเสนอเชิงนโยบายสู่การขับเคลื่อนในระดับพื้นที่เพื่อพัฒนานวัตกรรมทางสังคมเพื่อลด

¹ อาจารย์ประจำ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² อาจารย์ประจำ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

³ อาจารย์ประจำ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

⁴ Lecturer, Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

⁵ Lecturer, Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

⁶ Lecturer, Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

E-mail: swrapeepan@yahoo.com, worralove@gmail.com, and leksombat@yahoo.com

ความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุ ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วย การอบรมหลักสูตรนวัตกรรมผู้สูงอายุจำนวน 18 ชั่วโมง การค้นหานวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุ การสนทนากลุ่มและการประชุมกลุ่มเชิงปฏิบัติการกับผู้สูงอายุ ประชากรที่ศึกษาประกอบด้วย แกนนำผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และสมาชิกชมรมผู้สูงอายุจำนวน 200 คน พื้นที่การศึกษา 6 จังหวัด ข้อค้นพบนวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุที่โดดเด่นมี 1) นวัตกรรมถุงมือพยาบาล 2) นวัตกรรมการทำไม้กวาดด้วยขวดพลาสติก 3) นวัตกรรมเครื่องออกกำลังกายเคลื่อนที่สำหรับผู้สูงอายุติดบ้าน 4) นวัตกรรมบ้านสุขภาพสบายใจสำหรับผู้สูงอายุ 5) นวัตกรรมกระบอกไม้ไผ่สำหรับการกินยาของผู้สูงอายุ 6) นวัตกรรมปุ๋ยหมักชีวภาพและน้ำไล่แมลง 7) นวัตกรรมการเพาะเลี้ยงเห็ดเศรษฐกิจพอเพียง ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น เกิดนวัตกรรมผู้สูงอายุจำนวน 200 คน การจัดตั้งศูนย์นวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุที่บูรณาการกับศูนย์การพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ ศูนย์การดูแลสุขภาพคนพิการและผู้สูงอายุ เกิดการขยายพื้นที่ถ่ายทอดนวัตกรรมและเครือข่ายนวัตกรรมผู้สูงอายุระดับพื้นที่ ข้อเสนอเชิงนโยบายควรยกระดับความรู้ความสามารถของนวัตกรรมผู้สูงอายุต่อยอดที่ตอบโจทย์ปัญหาและความต้องการในพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมแก่ผู้สูงอายุ ควรจัดทำฐานข้อมูลนวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุในระดับจังหวัด การถ่ายทอดนวัตกรรมเพื่อใช้ประโยชน์กับผู้สูงอายุในพื้นที่

คำสำคัญ: นวัตกรรม, ผู้สูงอายุ, ความเหลื่อมล้ำ

บทนำ

ผลการจัดอันดับความเหลื่อมล้ำของธนาคารโลกโดยวัดจากดัชนี GINI Coefficient Index จากประเทศต่างๆ 110 ประเทศในปี 2561 พบว่าประเทศไทยอยู่ในอันดับ 1 ขณะที่ผลสำรวจความเหลื่อมล้ำไทยเคยอยู่ในอันดับ 3 ในปี 2560 รองจากประเทศอินเดียและรัสเซีย แต่ปัจจุบันกลับแซงหน้าความเหลื่อมล้ำของรัสเซียและอินเดีย จากข้อมูลล่าสุดของธนาคารโลก ค่า GINI ของไทยอยู่ที่ 0.36 และเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว อาทิ อังกฤษ มีค่า GINI อยู่ที่ 0.33 สหรัฐอเมริกา มีค่า GINI อยู่ที่ 0.41 ซึ่งจะเห็นได้ว่าสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำของไทยอยู่ในระดับที่ไม่แตกต่างกันมากกับประเทศที่พัฒนาแล้ว ขณะที่การวัดความเหลื่อมล้ำของรายงาน CS Global Wealth Report 2561 นั้นเป็นการวัดการกระจายความมั่งคั่ง (Wealth Distribution) โดยประเทศที่มีข้อมูลการวัดการกระจายความมั่งคั่งสมบูรณ์มีเพียง 35 ประเทศ ส่วนใหญ่เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว อาทิ ฝรั่งเศส อิตาลี สวีเดน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ สิงคโปร์และจีน ความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยถูกระบุว่าร้อยละ 1 ของคนรวย มีสินทรัพย์เพิ่มมากขึ้นร้อยละ 66.9 วิ่งแซงหน้าประเทศต่าง ๆ ที่คนรวย ๆ ส่วนใหญ่มีสินทรัพย์ลดลง ปัจจุบันประเทศไทยมีผู้สูงอายุ 12 ล้านคนคิดเป็นร้อยละ 18 ของประชากรทั้งหมด ประเด็นท้าทายที่สำคัญคือประชากรไทยกำลังมีอายุสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว และในปี 2564 สังคมไทยจะเป็น “สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์” เมื่อสัดส่วนผู้สูงอายุถึงร้อยละ 20 และอีก 20 ปีข้างหน้าในปี 2581 สัดส่วนประชากรสูงอายุจะสูงขึ้นไปถึงร้อยละ 30 ของประชากรทั้งหมด (สศช., 2562) องค์การสหประชาชาติคาดการณ์ว่าในปี 2593 ประชากรผู้สูงอายุทั่วโลกจะเพิ่มขึ้นเป็นกว่า 2,200 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 20 ของประชากรโลก ภายในปี 2564 มีการคาดการณ์ว่าประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ และมีประชากรผู้สูงอายุสูงถึงร้อยละ 20 ของประชากรไทยทั้งหมด ผลที่ตามมาคือ ภัยแรงงานรับภาระในการดูแลผู้สูงอายุมากขึ้น และการพึ่งพิงรายได้จากลูกหลานลดลง มีอัตราผู้สูงอายุที่ต้องอยู่เพียงลำพังมากขึ้นส่งผลให้รัฐบาลแบกรับภาระค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น แรงงานในระบบลดน้อยลง ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำตามมา (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2561)

รัฐบาลไทยจึงมีการสนับสนุนนโยบายการลดความเหลื่อมล้ำของสังคม และการสร้างโอกาสการเข้าถึงบริการของรัฐ โดยเฉพาะการตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และการเตรียมความพร้อมสำหรับสังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ จึงได้มีการเตรียมแผนรองรับสังคมผู้สูงอายุทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ในการนำนวัตกรรมมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยมุ่งเน้นนวัตกรรมที่ช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับคลังปัญญาผู้สูงอายุ เพื่อสร้างรายได้เพิ่มขึ้น กระบวนการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) โดยกรมกิจการผู้สูงอายุ (ผส.) เป็นผู้รับผิดชอบและดำเนินงานด้าน

การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในทุกมิติ นำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้สูงอายุในชีวิตประจำวันภายใต้โครงการ “ผู้สูงอายุไทย ก้าวไกลไทยแลนด์ 4.0 : สูงวัยสูงคุณค่า สาธิตปัญญา สู่ลูกหลานไทย” เพื่อนำนวัตกรรมในสาขาต่างๆ มาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพการดำเนินชีวิตผู้สูงอายุใน 5 มิติ ทั้งมิติด้านสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ สภาพแวดล้อม และเทคโนโลยีและนวัตกรรม และสร้างความตระหนักให้สังคมเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุในฐานะภูมิปัญญา และคลังความรู้ของสังคม และกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมรับผิดชอบด้านการส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมผู้สูงอายุ การศึกษาครั้งนี้เน้นการคิดค้นนวัตกรรมที่มาจากฐานทุนผู้สูงอายุ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ เพื่อให้นวัตกรรมที่เกิดขึ้นตอบโจทย์เชิงพื้นที่และนำไปสู่การใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และความยั่งยืนในชุมชน

นโยบายการลดความเหลื่อมล้ำผู้สูงอายุ

มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2561 เห็นชอบในหลักการมาตรการขับเคลื่อนระเบียบวาระแห่งชาติเรื่องสังคมสูงอายุ 6 Sustainable 4 Change โดยเฉพาะการขับเคลื่อน C4 มาตรการย่อยที่ 2.4 พลิกโฉมนวัตกรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำสังคมสูงอายุ มีการส่งเสริมให้มีการนำนวัตกรรมทางสังคมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ ไปขับเคลื่อนขยายผลในพื้นที่ มีการส่งเสริมให้ภาคเอกชน เครือข่ายภาคี ผู้ประกอบการ สร้างและผลิตนวัตกรรมด้านผู้สูงอายุในเชิงพาณิชย์ เพื่อสร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้าถึงนวัตกรรมได้มากขึ้น (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562) ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ขณะที่แนวทางการพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) มุ่งเน้นการเพิ่มโอกาสให้กับกลุ่มประชากรที่มีรายได้ต่ำสุด ซึ่งหมายรวมถึงกลุ่มผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่ที่ยากจน ให้สามารถเข้าถึงบริการที่มีคุณภาพของรัฐ มีอาชีพที่มั่นคงมีการศึกษาที่สูงขึ้นได้รับการคุ้มครองทางสังคมและมีสวัสดิการที่เหมาะสมโดยการพัฒนา ดังต่อไปนี้

1. ขยายโอกาสในการเข้าถึงระบบการศึกษาที่มีประสิทธิภาพให้กลุ่มเด็กและเยาวชนที่ด้อยโอกาสและไม่ถูกจำกัดศักยภาพด้านครอบครัวพื้นที่ และสภาพร่างกาย เช่น การสนับสนุนค่าเดินทางไปยังสถานศึกษา การให้ทุนการศึกษาต่อในระดับสูง ปรับปรุงระบบคัดกรองและการให้เงินอุดหนุนแก่กลุ่มเด็กยากจน

2. จัดบริการด้านสุขภาพให้กับประชาชน กลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลหน่วยงานของรัฐ เป็นผู้ร่วมสนับสนุนและช่วยเหลือการบริการด้านสาธารณสุข เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลสามารถเข้าถึง และได้รับบริการที่มีประสิทธิภาพได้ไม่น้อยกว่าสังคมเมือง อาทิ การช่วยเหลือค่าเดินทางไปยังสถานพยาบาล การให้บริการในเชิงรุก เช่น การลงพื้นที่ตรวจรักษาให้คำปรึกษาและติดตามการรักษาเพื่อลดกลุ่มเสี่ยงที่เกิดปัญหาเรื้อรังต่อสุขภาพ

3. สร้างโอกาสในการมีที่ดินทำกินของตนเองและยกระดับรายได้ มีการสนับสนุนด้านที่ดินทำกินให้กับกลุ่มคนจนในภาคเกษตรกรรมที่ไร้ที่ดิน โดยการจัดสรรที่ดินอย่างเป็นระบบเพื่อป้องกันการเปลี่ยนมือการพัฒนาและเพิ่มทักษะความเชี่ยวชาญจัดสรรเงินทุนเพื่อช่วยเหลือด้านการประกอบอาชีพ สร้างโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและส่งเสริมการจัดองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพ รวมไปถึง การส่งเสริมการบริหาร การพัฒนาและเพิ่มทักษะความเชี่ยวชาญจัดสรรเงินทุนเพื่อช่วยเหลือด้านการประกอบอาชีพสร้างโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและส่งเสริมการจัดองค์ความรู้ในการประกอบอาชีพ รวมไปถึง การส่งเสริมการบริหารจัดการรายได้เงินทุนและหนี้สินให้ความเข้าใจและมีประสิทธิภาพมากขึ้นและส่งเสริมการจัดตั้งธนาคารที่ดินเพื่อเป็นศูนย์กลางในการกระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรมเพื่อช่วยให้กลุ่มผู้ไร้ที่ดินทำกินมีโอกาสในการประกอบอาชีพเพื่อสร้างที่อยู่อาศัย

4. กำหนดนโยบายการคลัง ที่เรียกว่า “การจัดสวัสดิการเชิงผลิตภาพ (Productive Welfare) ลดความเหลื่อมล้ำในสังคมและเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มคนที่มีรายได้น้อย เน้นการสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคม (Social Protective Welfare) ภายใต้แนวคิดสิทธิมนุษยชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ควบคู่กับการใช้วิธีการเพิ่มการจัดเก็บภาษีจากฐานทรัพย์สิน ใครมีมากจ่ายภาษีมากปรับปรุงระบบการจัดเก็บภาษีให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นปรับโครงสร้างการจัดสรรงบประมาณ รายจ่ายของ

ภาครัฐ โดยเน้นการจัดสรรงบประมาณเชิงบูรณาการและเชิงพื้นที่ตั้งเป้าหมายในการลดความเหลื่อมล้ำควบคู่ไปกับเป้าหมายทางเศรษฐกิจ รัฐต้องปรับเปลี่ยนการจัดสวัสดิการแบบถ้วนหน้า (Welfare for All) สวัสดิการเชิงสงเคราะห์ (Public Assistance) ลง แต่เน้นการส่งเสริมให้คนทำงานมีรายได้ พึ่งพาตนเองมากกว่าการรอรับการสงเคราะห์ในรูปแบบตัวเงิน

5. เพิ่มการจัดสวัสดิการสังคมให้กับกลุ่มเป้าหมายประชากร ร้อยละ 40 ที่มีรายได้ต่ำสุดอย่างเพียงพอและเหมาะสม เช่น การเพิ่มเบี้ยคนพิการและเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุที่ไม่มีผู้ดูแล หรือมีฐานะยากจนให้เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพตน ส่งเสริมด้านสาธารณสุขภาค และที่อยู่อาศัยให้กับกลุ่มประชากรที่อยู่ในพื้นที่แออัดทับซ้อน พร้อมทำจัดบริการพื้นฐานที่มีความจำเป็นต่อกลุ่มผู้สูงอายุและผู้พิการอย่างเหมาะสม อาทิ การทำทางลาด การทำราวจับ แต่ทั้งนี้ต้องมีการเชื่อมโยงระบบฐานข้อมูลกับข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) การจัดบริการของภาครัฐเพื่อให้สามารถระบุกลุ่มเป้าหมายได้ชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

แนวคิดนวัตกรรมทางสังคม

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนยุโรป (European Commission, 2003, p. 6) ได้นิยามว่า “นวัตกรรมทางสังคม” คือการพัฒนาและใช้ประโยชน์จากแนวคิดใหม่ๆ เพื่อตอบสนองต่อความท้าทายและร่วมการสนับสนุนความร่วมมือทางสังคม โดยมีเป้าหมายที่สำคัญ คือการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น

รูปแบบของนวัตกรรมสังคม

Bond (2016) ได้จำแนกรูปแบบของนวัตกรรมทางสังคมไว้ในเอกสาร “An introduction to social innovation for NGOs” ออกเป็น 9 รูปแบบ ดังต่อไปนี้

- (1) การสร้างรายได้ เช่น วิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ผู้สูงอายุ คนในชุมชน
- (2) ความร่วมมือ เช่น การสร้างเครือข่ายเพื่อแก้ไขปัญหาขยะ
- (3) การสร้างองค์กร เช่น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างองค์กรของหน่วยงาน Family For Every Child
- (4) กระบวนการที่ทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่น การพัฒนาแอปพลิเคชันเพื่อให้ประชาชนสามารถแจ้งข่าวแก่เจ้าหน้าที่รัฐได้สะดวกยิ่งขึ้น
- (5) สินค้าและบริการ เช่น การสร้างรถที่ไม่พึ่งคนขับ เครื่องช่วยเดินจากฮอนด้า (ญี่ปุ่น)
- (6) สินค้าหรือบริการร่วม เช่น การจัดหลักสูตรโยคะเพื่อสุขภาพในโรงพยาบาลเอกชน
- (7) ช่องทางการสื่อสาร เช่น การสร้างช่องทางศึกษาทางไกล ของมูลนิธิการศึกษาทางไกลผานดาวเทียมในพระบรมราชูปถัมภ์
- (8) การนำเสนอผลิตภัณฑ์ เช่น ในบังคลาเทศคิดค้นยาควบคุมประจำเดือนที่ช่วยให้ยุติการตั้งครรภ์ได้ปลอดภัยมากขึ้น
- (9) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น การสร้าง QR Code ในการตอบแบบประเมินโครงการต่างๆ

ประเภทของนวัตกรรมสังคม

Satish Nambisan (2009) แบ่งประเภทนวัตกรรมทางสังคมออกเป็น 6 ประเภทใหญ่ ซึ่งได้แก่ (1) นวัตกรรมทางการจัดการ ตัวอย่างเช่น ระบบการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (2) นวัตกรรมเชิงสถาบัน ได้แก่ ระบบการให้กู้ยืมเงินโดยไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน (3) นวัตกรรมเชิงองค์กร เช่น โครงการการศึกษาแบบเปิด (Open University) (4) นวัตกรรมทางการเมือง อาทิ การประชุมสัมมนานานาชาติต่าง ๆ (5) นวัตกรรมทางกฎหมาย เช่น กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา และ (6) นวัตกรรมทางวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น แนวคิดเรื่องนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมประเภทของนวัตกรรมสังคมที่เกี่ยวข้อง Satish Nambisan (2009), Baker and Mehmood (2015) and Bond (2016) แบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับจุลภาค ระดับมัชฌิมภาค และระดับมหภาค ผู้ศึกษาจึงแบ่งประเภทนวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุออกเป็น 6 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. นวัตกรรมสุขภาพ ได้แก่ อาหารที่ปลูกและผลิตเอง ไม่ใช้สารเคมี เช่น ผักออร์แกนิก เก้าอี้บำบัด หมอนสุขภาพ ยางยืดออกกำลังกาย ยาหอมสมุนไพร เก้าอี้ขยับถ่าย
2. นวัตกรรมส่งเสริมการออม ได้แก่ การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในการทำกิจกรรมอาชีพและรายได้
3. นวัตกรรมสวัสดิการชุมชน ได้แก่ การเป็นสมาชิกกองทุนสวัสดิการชุมชนจะได้รับสวัสดิการค่าอนโรพยาบาล เมื่อเจ็บป่วย สวัสดิการการกู้เงิน สวัสดิการค่าจัดการศพ
4. นวัตกรรมสิ่งแวดล้อม/ที่อยู่อาศัย ได้แก่ บ้านต้นแบบผู้สูงอายุติดเตียง การใช้วัสดุในชุมชนมาทำราวจับ การปูพื้นกันลื่น
5. นวัตกรรมสร้างรายได้และอาชีพ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ที่ทำโดยผู้สูงอายุในชุมชน เช่น การใช้ขยะมาทำไม้กวาดพลาสติก
6. นวัตกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การใช้ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุในการคิดค้น สร้าง พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ เช่น สบู่มั่งคุด เม็ดมะขามฝีกาลังมือ ยาหอมสมุนไพร เป็นต้น

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำทางสังคมของผู้สูงอายุของประเทศที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชนบท ชุมชนเมือง และเขตเศรษฐกิจพิเศษ
2. เพื่อวิเคราะห์นวัตกรรมทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การพัฒนา นวัตกรรมทางสังคม และลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุเกิดขึ้นจากโครงการย่อยทั้ง 3 โครงการ
3. เพื่อสร้างข้อเสนอเชิงนโยบายสู่การขับเคลื่อนในระดับพื้นที่เพื่อพัฒนา นวัตกรรมทางสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุ

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

การพัฒนา นวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุ หมายถึง กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ องค์กรผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สำรวจค้นหาผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นจากแนวคิด วิธีการหลักการสร้างชิ้นงาน เครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุโดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. คิดใหม่/ค้นหา/สำรวจสิ่งที่มีอยู่ (Proposals)
2. หาแนวคิดและทางออกพัฒนานำร่องผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นสิ่งที่เป็นไปได้เป็นแบบทดลอง (Pilots)
3. สร้างต้นแบบนวัตกรรมผู้สูงอายุ (Prototypes)
4. การขยายขนาดเพื่อการเปลี่ยนแปลง (Scaling) การนำผลงาน/ ชิ้นงานต้นแบบไปขยายผลให้เกิดการนำไปใช้ประโยชน์ต่อการใช้ชีวิตประจำวันผู้สูงอายุ

นวัตกรรมผู้สูงอายุ หมายถึง สิ่งสร้างสรรค์ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของทุนทางสังคมในภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากผู้สูงอายุ นวัตกรรมที่ผู้อื่นทำให้ผู้สูงอายุ เช่น องค์กรผู้สูงอายุ สมาชิกในครอบครัว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจเอกชนที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความสามารถในการแสวงหาความรู้ เข้าใจ ตัดสินใจ ปฏิบัติพฤติกรรมและบอกต่อ การปฏิบัติที่ดีในการเข้าถึงบริการจนสามารถพึ่งพาตนเองได้สูงสุดเต็มศักยภาพ ได้แก่

1. ความสะดวก การเข้าถึงอุปกรณ์ (Affordable, equitable access)
2. สุขภาพและเทคโนโลยีทางสังคม (Health and social technologies)
3. การเชื่อมโยงทางสังคม (Social Connectivity)
4. สิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยและเป็นมิตรกับผู้สูงอายุ (Age-friendly and safe environments)

5. ร่วมออกแบบและร่วมสร้างสรรค์ (Co-design and co-creation)

ระเบียบวิธีวิจัย

วิธีการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วย การอบรม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการประชุมกลุ่มเชิงปฏิบัติการผู้สูงอายุ ภาครัฐ ท้องถิ่นและทุนทางสังคมในพื้นที่ศึกษาที่เป็นเขตชุมชนเมือง ชุมชนชนบท และชุมชนเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในพื้นที่ 6 จังหวัด ได้แก่ สมุทรปราการ ลำปาง สระแก้ว กาญจนบุรี นครราชสีมา และ นครศรีธรรมราช

ประชากรที่ศึกษา

1. แกนนำผู้สูงอายุในชุมชนตำบลต้นแบบและตำบลขยายผลใน 6 จังหวัด ได้แก่ ผู้แทนของโรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้แทนของชมรมผู้สูงอายุ เป็นต้น

2. เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ นักพัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ (รพ.สต.) สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ

กระบวนการวิจัยมีการดำเนินการโครงการเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การเตรียมการพัฒนาแกนนำผู้สูงอายุเป็นนวัตกรรมผู้สูงอายุ การอบรมหลักสูตรนวัตกรรมผู้สูงอายุ จำนวน 18 ชั่วโมง 3 วัน ระยะที่ 2 การขยายผลพัฒนานวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุ โดยแกนนำผู้สูงอายุ/ แกนนำชุมชน/ เจ้าหน้าที่ อปท. ไปขยายผลสร้างนวัตกรรมผู้สูงอายุในเขตเมือง เขตชนบท และเขตเศรษฐกิจพิเศษ ระยะที่ 3 การติดตามผลงานนวัตกรรมผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นจากนวัตกรรมผู้สูงอายุ จัดประกวดนวัตกรรมผู้สูงอายุ (ดังตารางที่ 5)

ตารางที่ 1 พื้นที่ศึกษาจำแนกตามภาค จังหวัด ตำบลต้นแบบ ตำบลขยายผลและจำนวนนวัตกรรมผู้สูงอายุ

ภาค	จังหวัด	ตำบลต้นแบบ (พื้นที่ละ 15 คน)	ตำบลขยายผล (พื้นที่ละ 15 คน)	จำนวนนวัตกรรม ผู้สูงอายุ (คน)
เหนือ	ลำปาง	เทศบาลตำบลเกาะคา อ.เกาะคา	เทศบาลตำบลศาลา อ.เกาะคา	25
กลาง	สมุทรปราการ	เทศบาลเมืองปู่เจ้าสมิงพราย อ.พระประแดง	เทศบาลตำบลบางเมือง อ.เมือง เทศบาลเมืองปู่เจ้าสมิงพราย อ.พระประแดง	25 25
ตะวันตก	กาญจนบุรี	-	องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเก่า	25
ตะวันออก	สระแก้ว	เทศบาลตำบลนาป่า อ.อรัญประเทศ	เทศบาลตำบลป่าไร่ อ.อรัญประเทศ	25
ตะวันออกเฉียงเหนือ	นครราชสีมา	เทศบาลตำบลสูงเนิน อ.สูงเนิน	เทศบาลตำบลมะเกลือเก่า อ.สูงเนิน	25
ใต้	นครศรีธรรมราช	เทศบาลตำบลขุนทะเล อ.ลานสกา	เทศบาลตำบลขุนทะเล อ.ลานสกา	25
รวม	6	5	7	200

ผลการศึกษา

1. ผลการวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำทางสังคมของผู้สูงอายุของประเทศที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชนบทชุมชนเมือง และเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีประเด็นสำคัญดังนี้

1.1 สาเหตุความเหลื่อมล้ำการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ

ผลการประเมินความเหลื่อมล้ำสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในเขตชนบท เขตเมือง และเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมระยะที่ 1-2 พบว่า ปัจจัยพื้นฐานฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวตั้งแต่กำเนิด ฐานะทางเศรษฐกิจทำให้ผู้สูงอายุและครอบครัวยากจนมีโอกาสในการพัฒนาทักษะและความรู้ในการเข้าถึงทรัพยากรทางสังคมไม่เท่าเทียมกัน ปัจจัยการศึกษา ผู้สูงอายุในชนบทและเขตเศรษฐกิจพิเศษจบการศึกษาระดับประถมศึกษา ขาดการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับสิทธิประโยชน์ตามที่กฎหมายผู้สูงอายุกำหนด เช่น ขาดการรับรู้สิทธิประโยชน์ด้านการคุ้มครองสวัสดิภาพ การเข้าถึงบริการกายอุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน การลดหย่อนค่าโดยสาร การลดหย่อนภาษี เป็นต้น มีช่องว่างความเหลื่อมล้ำที่ทำให้ผู้สูงอายุเขตเมืองเข้าถึงสิทธิสวัสดิการสังคมมากกว่าผู้สูงอายุในเขตชนบท และเขตเศรษฐกิจพิเศษ นอกจากนี้ ยังพบว่า กลุ่มผู้สูงอายุติดบ้าน ติดเตียงเข้าถึงบริการทางสังคมน้อยกว่ากลุ่มผู้สูงอายุติดสังคม การจัดสวัสดิการของรัฐเป็นแบบเหมารวม ไม่ตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุในพื้นที่ ขาดการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ผลการศึกษาวิเคราะห์ต้นทุนนวัตกรรมที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่ โครงการจึงจัดอบรมหลักสูตรการเตรียมความพร้อมนวัตกรรมผู้สูงอายุ โดยคัดเลือกผู้สูงอายุที่เป็นแกนนำรวมทั้งเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานกับผู้สูงอายุมาเข้ารับการอบรม เพื่อนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปสร้างนวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุในพื้นที่ต่อไป

1.2 การอบรมหลักสูตรนวัตกรรมผู้สูงอายุ

เนื้อหาของหลักสูตรการเตรียมความพร้อมนวัตกรรมผู้สูงอายุจำนวน 18 ชั่วโมง ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่

เนื้อหาส่วนที่ 1 เรื่อง “สุขภาพองค์รวม: วิถีชีวิตต้องครบ” และ “การเรียนรู้และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม” โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ นายแพทย์ ฉัตรนรินทร์ เมธิกุล บรรยายโดยแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ ภายใต้หัวข้อที่กำหนดกรอบ 3 ประเด็น คือ (1) สุขภาพคืออะไร (2) สุขภาพในลักษณะองค์รวม และ (3) ชีวิตจริงไม่อิงนิยาย

เนื้อหาส่วนที่ 2 เรื่อง “การสื่อสารเพื่อกำหนดเป้าหมาย” และ “สุนทรียะสุนปัญญา” เนื้อหาประกอบด้วย อิทธิพลของการสื่อสาร 3Vs ได้แก่ Visual ภาษากาย กิริยาท่าทาง อิทธิพลต่อความรู้สึกของผู้รับสาร การฝึกการสื่อสารเชิงบวกในรูปแบบต่างๆ

เนื้อหาส่วนที่ 3 เรื่อง “การสร้างแนวคิดนวัตกรรม และผู้นำร่วมสมัย” วิทยากรตั้งประเด็นการชวนคิดนอกกรอบต่างๆ ความหมายของนวัตกรรมที่ต้องเกิดจากการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ เพื่อมาตอบโจทย์แก้ไข หรือพัฒนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ส่งเสริมให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การดูงานด้านผู้สูงอายุที่ประเทศญี่ปุ่นระหว่างเจ้าหน้าที่เทศบาลนครรังสิตกับแกนนำผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการดูแลผู้สูงอายุในพื้นที่

ผู้เข้าร่วมอบรมประกอบด้วยแกนนำผู้สูงอายุ และเจ้าหน้าที่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สนใจและเป็นตัวแทนเข้าร่วมอบรมเพื่อเป็นแกนนำนวัตกรรมทางสังคมที่กลับไปปฏิบัติงานขยายผลสร้างนวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมทางสังคมในพื้นที่ต่อไป แบ่งตามบริบทของผู้สูงอายุตามพื้นที่ต่างๆ ออกเป็น 3 พื้นที่ใหญ่ ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุเขตเมือง กลุ่มผู้สูงอายุเขตชนบท และกลุ่มผู้สูงอายุในเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 44 คน ประกอบด้วย

- ผู้สูงอายุชุมชนเขตเมือง ได้แก่ พื้นที่เทศบาลเมืองปู่เจ้าสมิงพราย อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 5 คน เทศบาลตำบลบางเมือง อำเภอมะนัง จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 4 คน และเทศบาลตำบลเกาะคา อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง จำนวน 4 คน รวม 12 คน

- ผู้สูงอายุชุมชนเขตชนบท พื้นที่เทศบาลตำบลมะเกลือเก่า อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 5 คน และองค์กรบริหารส่วนตำบลขุนทะเล อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 4 คนรวม 9 คน

- ผู้สูงอายุชุมชนเขตเศรษฐกิจพิเศษ พื้นที่เทศบาลตำบลป่าไร่ อำเภอรัฐประเทพ ประเทศ จังหวัดสระแก้ว จำนวน 16 คน และองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี จำนวน 7 คน รวม 23 คน

2. ผลการวิเคราะห์นวัตกรรมทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การพัฒนานวัตกรรมทางสังคมและลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุเกิดขึ้น

หลังการอบรม แต่ละพื้นที่ได้นำไปขยายผลการดำเนินงานคัดเลือกตำบลต้นแบบที่เข้าไปสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมในตำบลขยายผล เกิดนวัตกรรมผู้สูงอายุและจำนวนนวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุใน 7 พื้นที่รวมทั้งสิ้น 212 คนซึ่งเกินกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้เพียง 150 คน โดยแยกเป็นนวัตกรรมผู้สูงอายุที่ไปขยายผลกับผู้สูงอายุในตำบลจำนวน 133 คน นวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุจำนวน 79 คน จำนวนนวัตกรรมทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุจำนวน 40 ชิ้นงาน ผลการวิเคราะห์นวัตกรรมทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่

พบว่า ประเภทนวัตกรรมผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นมี 3 อันดับ ได้แก่ ร้อยละ 82.5 เป็นนวัตกรรมประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้สูงอายุและชุมชนมากที่สุด รองลงมาคือ ร้อยละ 80.0 เป็นนวัตกรรมประเภทสุขภาพ และร้อยละ 57.5 เป็นนวัตกรรมประเภทรายได้และอาชีพ นวัตกรรมส่วนใหญ่เน้นการใช้วัสดุ อุปกรณ์ หรือของใช้ที่ทิ้งไว้มาทำให้เกิดสิ่งใหม่ที่น่าสนใจกับชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ เช่นกระบอกไม้ไผ่ใส่ใจกินยา แก้วอ้อบำบัดมหัศจรรย์ หมอนหลอดกาแฟ เม็ดมะขามฝีกกำลังมือ เป็นต้น ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 พื้นที่ ผลงานนวัตกรรม ประเภทนวัตกรรม และประเภทนวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุ

พื้นที่/ผลงานนวัตกรรม	ประเภท/จำนวนนวัตกรรม		ประเภทนวัตกรรม					
	จำนวนนวัตกรรมผู้สูงอายุ	จำนวนนวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุ	สุขภาพ	การออม	สวัสดิการชุมชน	สิ่งแวดล้อม/ที่อยู่อาศัย	รายได้และอาชีพ	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
1.องค์การบริหารส่วนตำบลมะเกลือเก่า อำเภอสูงเนิน นครราชสีมา	24							
1. กระบอกไม้ไผ่ใส่ใจกินยา *			✓					✓
2. แก้วอ้อนั่งขับถ่าย			✓					✓
3. ร้ากลองยาว			✓				✓	✓
4. ถังทรายอะเบท			✓		✓			✓
5. แก้วอ้อบำบัดมหัศจรรย์			✓		✓			✓
6. สะพานโค้งฝีกสมาธิ			✓		✓			✓
7. ไม้ตาลยึดกล้ามเนื้อ			✓		✓		✓	✓
8. หมอนหลอดกาแฟ			✓		✓	✓	✓	✓
9. เม็ดมะขามฝีกกำลังมือ			✓			✓		✓
10. สมุนไพรสบูเลือก			✓				✓	✓
11. ยางยืดออกกำลังตัวเอ็กซ์			✓					✓
12. บาร์คู่นวดเท้า			✓			✓		✓
13. ยาหอมสมุนไพร			✓				✓	✓
14. สายลายทอต่อลายคิด					✓		✓	✓
15. แป้งมันบับมือ			✓					✓
2. เทศบาลตำบลขุนทะเล อำเภอลานสกา นครศรีธรรมราช	24							
1. บ้านต้นแบบ ผู้สูงอายุติดบ้านติดเตียง*			✓			✓		✓

พื้นที่/ผลงานนวัตกรรม	ประเภท/จำนวนนวัตกรรม		ประเภทนวัตกรรม					
	จำนวนนวัตกรรมผู้สูงอายุ	จำนวนนวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุ	สุขภาพ	การออม	สวัสดิการชุมชน	สิ่งแวดล้อม/ที่อยู่อาศัย	รายได้และอาชีพ	ภูมิปัญญาท้องถิ่น
2.บ้านสมนไพรและสวนผสม			✓			✓	✓	✓
3.ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์			✓		✓	✓	✓	✓
4.มิโนราห์ยีนดี			✓				✓	✓
5.สปูมั่งคั่งรูปลักษณ์ใหม่			✓			✓	✓	✓
6. หมอนช้างน้อย หมอนปลาขาว: ชยะฐานศูนย์			✓		✓	✓	✓	✓
7.น้ำมันไหล			✓				✓	✓
8.ตะกร้าสแลน			✓		✓	✓	✓	✓
3.เทศบาลเมืองปู่เจ้าสมิงพราย อำเภอพระประแดง สมุทรปราการ	20	25						
1.เครื่องออกกำลังกายเคลื่อนที่*			✓		✓			
4.เทศบาลตำบลบางเมือง อำเภอเมือง สมุทรปราการ	17	28						
1.ไม้กวาดจากขวดพลาสติก*				✓		✓	✓	
2.สมุนไพรแช่เท้าและดื่อบสมุนไพร			✓				✓	✓
5.เทศบาลตำบลเกาะคา อำเภอเกาะคา ลำปาง	25	26						
1.ถุงมือพยาบาล*			✓			✓		
2.กล่องทิ้งชูจากโบลาน							✓	✓
3.สร้อยคอจากกระดาษ						✓	✓	
4.หมอนหลอดกาแฟ			✓			✓		
5.บล็อกปูพื้นช่วยโลก						✓		
6.เทศบาลตำบลป่าไร่ อำเภออรัญประเทศ สระแก้ว	16							
ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกของตำบลป่าไร่ ภายใต้ตราสินค้า “เตาสามซา”								
1. การเกษตรชีวภาพในการปลูกพืชเชิงเดี่ยวและเกษตรผสมผสาน			✓				✓	✓
2. การเพาะเห็ดด้วยเทคนิคการใส่น้ำตาลทราย			✓				✓	✓
3. ลูกประคบน้ำมันแผนไทย			✓				✓	✓
4. การปั่นจากขี้เลื่อยแกลบ						✓		✓
5. การจักสานแข่ง							✓	✓
6. ปู่ชีวภาพและสารไล่แมลงจำนวน 14 สูตร*			✓				✓	✓
7. องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง กาญจนบุรี	7							
1. ไม้ไผ่เพื่อการนวด			✓					✓
2. การเพาะเลี้ยงเห็ด เศรษฐกิจพอเพียง*			✓				✓	✓
รวม	133	79	80.00 (32)	2.5 (1)	22.5 (9)	37.5 (15)	57.5 (23)	82.5 (33)

*นวัตกรรมที่ได้รับคัดเลือกและได้รางวัลจาก 7 พื้นที่ที่มานำเสนอในงาน Social Expo 2562 เมืองทองธานี

ที่มา: วนิตา ดุรงค์ฤทธิชัย และคณะ (2562), ภูซังค์ เสนานุช และคณะ (2562) และ สมศักดิ์ อมรสิริพิงค์ และคณะ (2562).

ผลการดำเนินงานของนวัตกรรมทางสังคมผู้สูงอายุได้ผ่านการคัดเลือกนวัตกรรมออกมานำเสนอผลชิ้นงานในระดับชาติในงาน Social Expo ปี 2562 ผ่านกิจกรรม Show and Share ระหว่างวันที่ 5-7 กรกฎาคม 2562 ณ อิมแพ็คอารีนา เมืองทองธานี มีการถ่ายทอดให้เกิดการเรียนรู้โดยขับเคลื่อนศูนย์เรียนรู้นวัตกรรมของผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดการดูงานและนำไปใช้ต่อยอดในการลดความเหลื่อมล้ำและใช้วัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น นวัตกรรมผู้สูงอายุที่ได้รับคัดเลือกมามี 7 ชิ้นงาน ของ 7 พื้นที่ ดังนี้

1) **นวัตกรรมถุงมือพยาบาลจากเทศบาลตำบลเกาะคา จังหวัดลำปาง** : นวัตกรรมเด่นคือ “ถุงมือพยาบาล” ใช้ในครอบครัวของผู้ป่วยที่ติดเตียงมีการใส่สายซึ่งเป็นภาระของญาติจึงเกิดความคิดในการใช้ขยะที่ผ่านการคัดแยกเช่น ขวดน้ำเกลือจากโรงพยาบาล ขวดน้ำที่สามารถใส่มือได้ โดยขวดน้ำใช้แล้ว มีการนำใช้แล้วทำให้ผู้ป่วยติดเตียงมีความสุขสบายลดภาระของผู้ดูแล ผู้ป่วยมีสุขภาพจิตดีขึ้น และช่วยลดขยะในพื้นที่ได้อีกทางหนึ่ง

2) **นวัตกรรมการทำไม้กวาดด้วยขวดพลาสติก เทศบาลตำบลบางเมือง จังหวัดสมุทรปราการ**: นวัตกรรมไม้กวาดจากพลาสติก มีทั้งไม้กวาดแข็งและไม้กวาดอ่อน ทำพรมเช็ดเท้าด้วยพลาสติก อุปกรณ์มีในพื้นที่หาง่ายต้นทุนราคาถูก ลดขยะในครัวเรือน มีการมอบและสอนให้ผู้สูงอายุมาทำใช้ในครัวเรือน ผู้สูงอายุสนใจและก่อให้เกิดสมาธิในการทำงานด้วย และผลงานที่เกิดขึ้นจะนุ่มเท้ากว่าทอเสื่อ “สร้างงานสร้างรายได้ ขยายผลไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงกัน”

3) **นวัตกรรมเครื่องออกกำลังกายเคลื่อนที่สำหรับผู้สูงอายุติดบ้าน เทศบาลตำบลปู่เจ้าสมิงพราย จังหวัดสมุทรปราการ**: ในชุมชนมีจำนวนวอล์กเกอร์ที่ไม่ได้ใช้จำนวนมาก จึงปรึกษากับชมรมผู้สูงอายุและเจ้าหน้าที่เพื่อนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ ได้หารือกันนำรถมาผูกติดแปลงเป็นเครื่องออกกำลังกายสำหรับผู้สูงอายุ และมีการพัฒนาขยายผลไปยังโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลต่างๆ

4) **นวัตกรรมบ้านสุขกายสบายใจสำหรับผู้สูงอายุ องค์การบริหารส่วนตำบลขุนทะเล จังหวัดนครศรีธรรมราช**: นาฬิกาเตือนกินยา เตียงนอนเตือนภัย ช่างน้อยนวดมือ มีการทดลองทำบ้านต้นแบบ จำนวน 3 หลัง ผู้สูงอายุที่ติดบ้านติดเตียงที่อยู่บ้านตามลำพังมีสัญญาณเตือนภัยเวลาที่ต้องการความช่วยเหลือ ใช้การกดสัญญาณในบริเวณที่ใกล้เคียงมาดูแลเพื่อลดการเสียชีวิตได้ รวมถึงการตั้งนาฬิกาเตือนกินยาเพื่อป้องกันการหลงลืมในการกินยาตามแพทย์สั่ง

5) **นวัตกรรมอาสาใจ องค์การบริหารส่วนตำบลมะเกลือเก่า จังหวัดนครราชสีมา**: ระบุว่าไม่ใฝ่สำหรับการกินยาของผู้สูงอายุที่อ่านหนังสือไม่ออก อาจกินยาผิดของเกิดผลเสียตามมา โดยนำสัญลักษณ์ พระอาทิตย์ เป็นกลางวัน พระจันทร์ตอนเย็น หรือสีแดงเป็นเวลากลางวัน สีดำเป็นเวลาเย็น ขยายเครือข่ายไปยังชมรมผู้สูงอายุในการดูแลและนำไปใช้กับผู้สูงอายุที่มีปัญหาเรื่องการกินยา

6) **นวัตกรรมปุ๋ยหมักชีวภาพและน้ำไล่แมลง เทศบาลตำบลป่าไร่ จังหวัดสระแก้ว**: พื้นที่ป่าไร่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่ใช้สารเคมีประจำ ซึ่งนวัตกรรมผู้สูงอายุเกิดการตระหนักถึงผลกระทบของสารเคมีและเริ่มพัฒนาเป็นน้ำหมักสูตรผลไม้และผัก เมื่อนำมาฉีดพ่นไร่แล้วช่วยเร่งราก ต้น ใบ ออกดอกเร็ว ลดต้นทุนการใช้สารเคมีได้อย่างชัดเจน ส่งเสริมให้เกิดสุขภาพที่ดี เกิดการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนในการขยายผลต่อไป

7) **นวัตกรรมการเพาะเลี้ยงเห็ด เศรษฐกิจพอเพียง องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี**: กลุ่มผู้สูงอายุรวมกลุ่มเพาะเลี้ยงเห็ดภูฐาน โดยใช้น้ำชีวภาพจากการหมักข้าวสุกให้เกิดจุลินทรีย์แล้วเอาไปเพาะเชื้อ ไปรดปลวกตามโคนไม้เพื่อให้เกิดเชื้อเห็ด เป็นการจัดทำเชื้อเห็ดร่วมกันในการผสมโดยไม่ใช้สารเคมี

3. ข้อเสนอเชิงนโยบายสู่การขับเคลื่อนในระดับพื้นที่เพื่อพัฒนานวัตกรรมทางสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมของผู้สูงอายุ

กลุ่มนวัตกรรมผู้สูงอายุทั้ง 7 พื้นที่ดำเนินการร่วมกับชุมชนในการพัฒนานวัตกรรมทางสังคม จนกระทั่งเกิดการสร้างข้อเสนอเชิงนโยบายสู่การขับเคลื่อนในระดับพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุ จาก 7 พื้นที่ที่มีดังต่อไปนี้

- 1) ควรมีการขยายพื้นที่ถ่ายทอดนวัตกรรมและการขยายเครือข่ายนวัตกรรมผู้สูงอายุในพื้นที่ใกล้เคียง โดยมีกรมกิจการผู้สูงอายุร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้าร่วมขับเคลื่อนผลงานนวัตกรรมผู้สูงอายุร่วมกันเพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง รวมถึงการประสานความร่วมมือแลกเปลี่ยนนวัตกรรมทางสังคมระหว่างพื้นที่ ชุมชนต่างๆ เพื่อเกิดการนำไปใช้ประโยชน์ต่อผู้สูงอายุในพื้นที่อื่นๆ
- 2) นวัตกรรมผู้สูงอายุควรนำผลงานนวัตกรรมผู้สูงอายุไปถ่ายทอดในโรงเรียนผู้สูงอายุและชมรมผู้สูงอายุ เพื่อขยายผลให้ผู้สูงอายุในชุมชนได้นำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ ลดค่าใช้จ่ายให้กับผู้สูงอายุ เช่น น้ำหมักสูตรผลไม้และผักแทนการใช้สารเคมี ส่งผลให้ผลผลิตปลอดภัยและสุขภาพผู้สูงอายุได้รับประทานอาหารที่ปลอดภัย เป็นต้น
- 3) ควรยกระดับความรู้ความสามารถของนวัตกรรมผู้สูงอายุและการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของนวัตกรรมทางสังคมที่จะช่วยเอื้อให้ชุมชนได้สร้างสรรค์นวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ของตนเอง ผ่านการจัดหลักสูตรการพัฒนานวัตกรรมและการสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่สามารถนำมาพัฒนาต่อยอดเพื่อตอบโจทย์ปัญหาและความต้องการในพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมแก่ผู้สูงอายุได้ด้วย
- 4) ควรสร้างศูนย์นวัตกรรมทางสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุในชุมชน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ที่รวบรวมข้อมูลทางนวัตกรรมทางสังคม เพื่อทำให้ประชาชนทราบและเข้าถึงการใช้งานนวัตกรรมทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนการสนับสนุนให้เกิดการต่อยอดในผลงานให้มีความทันสมัย สร้างงาน เพิ่มเงินรายได้สู่ชุมชน
- 5) ควรจัดตั้งงบประมาณสนับสนุนให้เกิดการสร้างนวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมทางสังคมในพื้นที่ ผลักดันให้มีการนำผลงานนวัตกรรมของแต่ละพื้นที่ได้ออกแสดง นำเสนอ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในระดับชาติ เพื่อผลักดันให้เกิดการสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ออกมาสม่ำเสมอ รวมถึงแนวทางการสนับสนุนที่เอื้อให้นวัตกรรมผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงให้คำปรึกษาด้านทักษะ วิชาการที่เกี่ยวข้อง
- 6) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรประสานงานกับกรมสิทธิทางปัญญาส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในแต่ละพื้นที่มีความรู้และความเข้าใจในกระบวนการและขั้นตอนการจดทะเบียนสิทธิบัตรนวัตกรรมผู้สูงอายุ รวมทั้งการพัฒนาต่อยอดชิ้นงานต่อไป

การอภิปรายผล

1. ความเหลื่อมล้ำการจัดสวัสดิการสังคมยังเป็นโครงสร้างแนวดิ่ง

ผลการศึกษาวิจัยของโครงการย่อยโดยเฉพาะของ สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์ และคณะ (2560) สะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำที่เป็นปัญหาของโครงสร้าง ซึ่งสอดคล้องกับ ประเวศ วะสี (2562) ที่เห็นว่าความเหลื่อมล้ำเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง 5 ด้าน ได้แก่ 1. โครงสร้างทางวิถีคิด 2. โครงสร้างทางจิตสำนึกแห่งความเป็นธรรม 3. โครงสร้างทางสังคม 5. โครงสร้างทางเศรษฐกิจและ 5. โครงสร้างอำนาจรัฐ แม้ว่าจะมีการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ แต่ในความเป็นจริงอำนาจรัฐส่วนกลางยังมีบทบาทแทรกแซงการทำงานของท้องถิ่น ไม่ได้ให้อิสระการบริหารจัดการกฎหมายที่ใช้ไม่เอื้อต่อการทำงาน การสร้างสังคมเข้มแข็งจึงต้องให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุร่วมกัน ผลงานนวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุได้สะท้อนถึงการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมคิดร่วมค้นหา ร่วมสร้างนวัตกรรมใกล้ตัว ซึ่งแต่ละพื้นที่มีลักษณะที่แตกต่างกันตามวิถีชีวิตและวัฒนธรรม และเป็นไปตามการขับเคลื่อน C4 มาตรการย่อยที่ 2.4 พลิกโฉมนวัตกรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำสังคมสูงอายุ ส่งเสริมให้มีการนำนวัตกรรมทางสังคมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ ไปขับเคลื่อนขยายผลในพื้นที่ มีการส่งเสริมให้ภาคเอกชน เครือข่ายภาคี ผู้ประกอบการ สร้างและผลิตนวัตกรรมด้านผู้สูงอายุในเชิงพาณิชย์ เพื่อสร้างโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้าถึงนวัตกรรมได้มากขึ้น (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562) ซึ่งนวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุยังจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากภาคเอกชนในการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ให้มีมาตรฐานต่อไป

2. ข้อค้นพบความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่พบมากที่สุดคือ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติสวัสดิการสังคมและมิติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ผลการศึกษาของวนิดา ดุรงค์ฤทธิชัย และคณะ (2562) ภูษงค์ เสนานูช และคณะ (2562) และสมศักดิ์ อมรสิริพงษ์ และคณะ (2562) พบว่า ผู้สูงอายุชุมชนเขตชนบท ชุมชนเขตเมือง และชุมชนเขตเศรษฐกิจมีความเหลื่อมล้ำในมิติเศรษฐกิจกล่าวคือมีรายได้น้อย รายได้หลักของผู้สูงอายุยากจนคือ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุจึงส่งผลกระทบต่อการใช้บริการสุขภาพ การเจ็บป่วย การคิดค้นนวัตกรรมผู้สูงอายุจึงใช้ทุนชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนมากกว่าการซื้อจากภายนอก หากพิจารณาเส้นความยากจน พบว่า สาเหตุของความยากจนและความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ในแต่ละภูมิภาคมีความรุนแรงมากน้อยต่างกัน ส่วนหนึ่งเกิดจากปัจจัยพื้นฐานฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวตั้งแต่กำเนิด (เกิดในครอบครัวฐานะร่ำรวย หรือ ยากจน) ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อโอกาสในการพัฒนาทักษะความรู้และโอกาสในการประกอบอาชีพเพื่อหารายได้ ให้กับตนเองและครอบครัวไม่เท่าเทียมกัน รวมทั้งปัจจัยด้านโครงสร้างเศรษฐกิจในแต่ละภูมิภาค และปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในแต่ละภูมิภาค มีความแตกต่างกัน จึงทำให้ประชากรในแต่ละภูมิภาคได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไม่เท่าเทียมกัน

แม้ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ในภาพรวมของประเทศมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง (ปี 2554 ค่าสัมประสิทธิ์ Gini เท่ากับ 0.484 และปี 2556 ค่าสัมประสิทธิ์ Gini เท่ากับ 0.465) เมื่อพิจารณาความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ระหว่างกลุ่มประชากรที่มีความแตกต่างในฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคม โดยนำประชากรทั้งหมดทั่วประเทศมาเรียงลำดับตามระดับรายได้และแบ่งกลุ่มประชากรออกเป็น 10 กลุ่มเท่า ๆ กัน หรือกลุ่มละ 10% ของประชากรทั้งหมด โดยกลุ่ม 10% ที่ 1 เป็นกลุ่มประชากรที่มีรายได้ต่ำสุดหรือจนสุด และกลุ่ม 10% ที่ 10 เป็นกลุ่มประชากรที่มีรายได้สูงสุดหรือรวยสุด พบว่า ในปี 2558 กลุ่มประชากร 10% ที่ 10 หรือกลุ่มรวยสุด มีส่วนแบ่งของรายได้ร้อยละ 34.8 ของรายได้ทั้งหมด (รายได้เฉลี่ย 32,743 บาท/คน/เดือน) ในขณะที่กลุ่มประชากร 10% ที่ 1 หรือกลุ่มจนสุด มีส่วนแบ่งของรายได้เพียงร้อยละ 2.1 ของรายได้ทั้งหมดเท่านั้น (รายได้เฉลี่ย 1,937 บาท/คน/เดือน) ซึ่งทำให้ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ระหว่างกลุ่มรวยสุดกับกลุ่มจนสุด ต่างกัน ถึง 16.9 เท่า และภาคตะวันออก จังหวัดสระแก้ว ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่ำสุดเพียง 8,543 บาทต่อเดือน (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

3. ปัจจัยทางสังคมกำหนด (Social Determinants) ที่เกี่ยวข้องกับการลดความเหลื่อมล้ำผู้สูงอายุ

คือ การเสริมพลังให้ผู้สูงอายุเป็นผู้สูงอายุพลวัติพลัง (Active Ageing) การเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ อย่างน้อย 4 ใน 6 ด้าน คือ

(1) ด้านระบบบริการสุขภาพ ได้แก่ การส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพในการรักษาโรค การดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ การดูแลผู้ป่วยระยะยาว การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพจิต ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษา ที่พบว่า นวัตกรรมผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการพัฒนานวัตกรรมผู้สูงอายุประเภทสุขภาพมากเป็นอันดับ 2 และเน้น การใช้ประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมด้วย ซึ่งนวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากพื้นที่ จะใช้วัสดุพื้นบ้าน พืชสมุนไพรที่หาได้ในชุมชน การใช้กลุ่มภูมิปัญญาที่เข้าใจในวิถีชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ

(2) ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย (การปรับพื้นที่ให้เหมาะสม) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ การจัดวางสิ่งของ

(3) ด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ การสนับสนุนทางสังคม ความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นในผู้สูงอายุ การศึกษาและการอ่านออกเขียนได้ ใน 2 ประเด็นนี้ผลการศึกษา พบว่า นวัตกรรมผู้สูงอายุ และนวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุยังให้ความสำคัญกับเรื่องนี้้อยมาก ดังจะพบว่า มีเพียง 1 ชิ้นงานนวัตกรรมผู้สูงอายุ คือ “บ้านต้นแบบผู้สูงอายุติดบ้านติดเตียง” ของตำบลขุนทะเล อำเภอ ลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

(6) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การส่งเสริมให้กลุ่มผู้สูงอายุติดสังคม กลุ่มติดบ้านได้ใช้ศักยภาพของตนเองในการหารายได้ การทำงานที่มีรายได้หรือการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ระบบการปกป้องทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้หรือผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพัง ซึ่งสอดคล้องกับมาตรการของรัฐบาล 8 พฤศจิกายน 2559 ที่เน้นให้ภาครัฐบาล และภาคเอกชนได้มีการจ้างงานผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในปัจจุบันที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเริ่มมีการจ้างงานผู้สูงอายุ นอกจากนี้ งานวิจัยเรื่องนี้ยังให้ความสำคัญแก่ปัจจัยกำหนดด้านวัฒนธรรม ได้แก่ ทักษะคติของสังคมต่อผู้สูงอายุและกระบวนการสูงอายุ และปัจจัยกำหนดด้านเพศ ซึ่งผู้สูงอายุแต่ละเพศมีแนวโน้มเผชิญความเสี่ยงแตกต่างกัน ปัจจัยด้านเศรษฐกิจถือเป็นปัจจัยบวกที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้พึ่งพาตนเองมากกว่าการรอรับประโยชน์สวัสดิการของรัฐซึ่งไม่เพียงพอต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี การส่งเสริมอาชีพและเพิ่มรายได้จึงเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงอายุต้องอาศัยโอกาสทั้งในเขตชนบท เขตเมือง และเขตเศรษฐกิจพิเศษให้ความสนใจเป็นอย่างมาก ซึ่งผลการศึกษาพบในทุกพื้นที่

4. นวัตกรรมที่เกิดขึ้นเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้สูงอายุเกิดการรวมตัวกันทางสังคม การเติมพลังชีวิต ให้คุณค่าต่อความเป็นผู้สูงอายุ

ผลการศึกษาพบว่า ประเภทนวัตกรรมผู้สูงอายุและนวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุส่วนใหญ่ใช้ทุนภูมิปัญญาผู้สูงอายุ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนทุกช่วงวัยในชุมชน การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุคงการเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ การเป็นบุคคลที่ท่าประโยชน์ให้แก่สังคม การมีกิจกรรมทางสังคมนอกบ้าน และยังมี ความหมายครอบคลุมถึงการประสบความสำเร็จในชีวิตของผู้สูงอายุอีกด้วย งานวิจัยไม่น้อยแสดงให้เห็นแบบจำลองที่สะท้อนว่า ผู้สูงอายุและหุ้นส่วนทางสังคมเป็นทุนมนุษย์ที่ช่วยยกระดับความฉลาดรู้ทางสุขภาพของผู้สูงอายุและนำมาซึ่งการลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุ กล่าวคือ การเน้นให้ผู้สูงอายุมีรายได้และอาชีพ มีเงินออม และการดูแลสุขภาพตนเองจะทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ดี นวัตกรรมที่เกิดขึ้นจากฐานภูมิปัญญาผู้สูงอายุทำให้ผู้สูงอายุคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ 1) ความสะดวก การเข้าถึงอุปกรณ์ของผู้สูงอายุ ราคาไม่แพง (Affordable, equitable access) 2) สุขภาพและเทคโนโลยีทางสังคม (Health and social technologies) 3) การเชื่อมโยงทางสังคม (Social Connectivity) เช่น การเกิดกลุ่มไลน์เครือข่ายนวัตกรรมผู้สูงอายุที่มีการแชร์เรื่องราวดีๆ ของแต่ละพื้นที่ร่วมกัน นอกจากนี้ ผลงานนวัตกรรมหลายชิ้นได้คำนึงถึงการลดขยะ การจัดการขยะมาใช้ให้เป็นสินค้าใหม่ที่เกิดประโยชน์ต่อการใช้งานได้ เน้นการสร้าง 4) สิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยและเป็นมิตรกับผู้สูงอายุ (Age-friendly and safe environments) รวมทั้งการใช้ความรู้ต่างๆ ของผู้สูงอายุในการร่วมออกแบบและร่วมสร้างสรรค์ (Co-design and co-creation) ขึ้นงานด้วยกัน

ข้อเสนอเชิงนโยบายสู่การขับเคลื่อนในระดับพื้นที่เพื่อพัฒนานวัตกรรมทางสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมของผู้สูงอายุ

- 1) ควรจัดทำระบบฐานข้อมูลแยกตามประเภทนวัตกรรม (นวัตกรรมผู้สูงอายุ นวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุ) ประเภทนวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุ เพื่อหน่วยงานในพื้นที่ของรัฐสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อการพัฒนาคน ขึ้นงานต่อการเผยแพร่ไปสู่การใช้ประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ ครอบครัว ชุมชน
- 2) ควรจัดทำคู่มือการจัดทำนวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุ เพื่อถ่ายทอดให้คนในพื้นที่ หรือพื้นที่ที่สนใจสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการดูแลผู้สูงอายุให้เป็นผู้สูงอายุพลัดพลัง
- 3) ควรสนับสนุนกิจกรรมของศูนย์นวัตกรรมทางสังคมผู้สูงอายุให้มีการบูรณาการกับแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมของหน่วยงานภายในขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแผนพัฒนาท้องถิ่น ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว
- 4) ควรส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมผู้สูงอายุให้เกิดมูลค่าเพิ่มเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการขึ้นทะเบียน จดสิทธิบัตรให้ถูกต้องของกรมทรัพย์สินทางปัญญา กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ องค์การอาหารและยา (อย.) กระทรวงสาธารณสุข เพื่อเป็นการรับรองผลิตภัณฑ์สินค้าของผู้สูงอายุที่จะนำไปสู่การเกิดอาชีพและรายได้เลี้ยงตนเองของผู้สูงอายุและครอบครัวให้พึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

5) ควรพัฒนาเครือข่ายนวัตกรเพื่อผู้สูงอายุและนวัตกรรมผู้สูงอายุในระดับภาค/ระดับจังหวัด/ระดับตำบลของ 7 พื้นที่ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน การจัดการความรู้ของนวัตกรให้มีคุณภาพเพิ่มขึ้น

6) ควรขยายพื้นที่ถ่ายทอดนวัตกรรมและการขยายเครือข่ายนวัตกร โดยมีหน่วยงานราชการส่วนกลางเข้ามาขับเคลื่อนร่วมกันเพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง รวมถึงการประสานความร่วมมือแลกเปลี่ยนนวัตกรรมทางสังคมระหว่างพื้นที่ ชุมชนต่างๆ เพื่อเกิดการนำไปใช้ประโยชน์ต่อผู้สูงอายุในพื้นที่อื่นๆ

7) ควรยกระดับความรู้ความสามารถของนวัตกรผู้สูงอายุและการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของนวัตกรรมทางสังคมที่จะช่วยเอื้อให้ชุมชนได้สร้างสรรค์นวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ของตนเอง ผ่านการจัดหลักสูตรการพัฒนานวัตกรและการสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่สามารถนำมาพัฒนาต่อยอดเพื่อตอบโจทย์ปัญหาและความต้องการในพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมแก่ผู้สูงอายุได้ด้วย

8) ควรสร้างศูนย์นวัตกรรมทางสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุในชุมชน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ที่รวบรวมข้อมูลทางนวัตกรรมทางสังคม เพื่อทำให้ประชาชนทราบและเข้าถึงการใช้งานนวัตกรรมทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนการสนับสนุนให้เกิดการต่อยอดในผลงานให้มีความทันสมัย สร้างงาน เพิ่มเงินรายได้สู่ชุมชน

9) หน่วยงานท้องถิ่นหรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ (รพ.สต.) และหน่วยงานสุขภาพควรรูปแบบโครงการ/กิจกรรมการพัฒนา นวัตกร ผู้สูงอายุ และนวัตกรที่ทำงานเพื่อผู้สูงอายุเข้าไปในงานด้านการพัฒนาผู้สูงอายุที่มีอยู่เดิม เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาอาชีพผู้สูงอายุ งานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) เป็นต้น เพื่อสอดแทรกกิจกรรมเหล่านี้เป็นระยะจนกลายเป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติเป็นปกติ

10) ควรสนับสนุนงบประมาณการสร้างนวัตกรผู้สูงอายุและนวัตกรรมทางสังคมในพื้นที่ ผลักดันให้มีการนำผลงานนวัตกรรมของแต่ละพื้นที่ได้ออกแสดง นำเสนอ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในระดับชาติ เพื่อผลักดันให้เกิดการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ออกมาสม่ำเสมอ รวมถึงแนวทางการสนับสนุนที่เอื้อให้นวัตกรผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ เข้ามาเป็นที่ปรึกษาให้คำปรึกษาด้านทักษะ วิชาการที่เกี่ยวข้อง

ระดับปฏิบัติการศูนย์เรียนรู้ นวัตกรผู้สูงอายุ

11) หน่วยงานท้องถิ่นจัดโครงสร้างการบริหารศูนย์เรียนรู้ นวัตกรผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทอย่างเป็นทางการ ที่ประกอบด้วยคณะกรรมการบริหารที่มาจากภาคส่วนต่าง ๆ นโยบาย บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหาร งบประมาณ โครงการ/กิจกรรมตลอดปี การประเมินผลการบริหารศูนย์ ซึ่งอาจเป็นการบริหารแบบเอกเทศหรือบูรณาการเข้ากับโครงสร้างการทำงานที่มีอยู่เดิม เช่น ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ เป็นต้น

12) คณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ นวัตกรผู้สูงอายุควรจัดทำแผนการบริหารงานเพื่อให้เกิดการทำงานเป็นระบบระเบียบ เช่น กำหนดการประชุม กำหนดแผนการทำงาน กำหนดโครงการหรือกิจกรรม โดยทำให้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อให้สามารถจัดสรรงบประมาณสำหรับบริหารและขับเคลื่อนศูนย์ เรียนรู้ นวัตกรผู้สูงอายุให้มีประสิทธิภาพที่ต่อเนื่อง รวมทั้งต้องทำให้การใช้งานนวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุมี ลักษณะต่อไปนี้ คือ 1) ทำให้ใช้งานได้จริง 2) ทำให้เกิดการหมุนเวียนใช้ 3) ทำให้เกิดการต่อยอด 4) ประเมินผลการใช้ 5) จัดทำฐานข้อมูลนวัตกรและนวัตกรรม

13) คณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ นวัตกรผู้สูงอายุควรพัฒนาใช้และปรับปรุงคู่มือเรียนรู้สาระ การเรียนรู้ในหลักสูตรนวัตกรและนวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุ โดยมีหลักในการออกแบบคู่มือเรียนรู้ นวัตกร คือ เนื้อหาการเรียนรู้จะต้องทำให้ทราบความเป็นมาหรือที่มาที่ไปของนวัตกรรมบนฐานภูมิปัญญาและความเป็นชุมชนท้องถิ่น ระบุขั้นตอน วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้และประโยชน์อย่างละเอียดชัดเจน มีภาพประกอบเป็นระยะ โดยรวบรวมในรูปแบบเอกสารหรือไฟล์เอกสารหรือเผยแพร่บนเว็บไซต์เพื่อให้สาธารณะสามารถเข้าถึงได้อย่าง สะดวก

14) คณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ด้านนวัตกรรมผู้สูงอายุควรรวบรวมนวัตกรรมทั้งหมดที่มีอยู่แล้วจัดให้เป็นหมวดหมู่ เช่น ด้านสุขภาพ ด้านการออม ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการส่งเสริมอาชีพ ด้านสวัสดิการ และด้านส่งเสริมภูมิปัญญาเพื่อให้ทราบจำนวนและลักษณะเพื่อให้สามารถนำไปจัดทำฐานข้อมูลนวัตกรรมและนวัตกรรม ผู้สูงอายุเพื่อใช้ประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาเป็นแผนยุทธศาสตร์ แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมได้ในโอกาสต่อไป

ระดับนโยบาย

15) กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดทำแผนที่ทางสังคม การใช้ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) มาวิเคราะห์และยกระดับให้ภาคธุรกิจเอกชนมาร่วมลงทุนพัฒนาชิ้นงานนวัตกรรมให้มีราคาถูกลง เช่น บ้านต้นแบบผู้สูงอายุติดบ้านติดเตียง เป็นต้น เพื่อให้เกิดประโยชน์กับผู้สูงอายุกลุ่มติดเตียงและติดบ้าน

16) ควรบูรณาการงบประมาณของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อต่อยอดนวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุและนวัตกรรมเพื่อผู้สูงอายุให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดอาชีพและรายได้กับผู้สูงอายุในเขตชนบท เขตเมือง และเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นการสร้างความมั่นคงในชีวิตของผู้สูงอายุและเป็นการสร้างสวัสดิการเชิงสภาพที่จะทดแทนสวัสดิการเชิงสงเคราะห์ให้ลดลง เพื่อนำไปสู่การลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำให้น้อยลงในผู้สูงอายุในระยะยาว

อย่างไรก็ตามนวัตกรรมสำหรับผู้สูงอายุยังเป็นข้อท้าทายของพื้นที่ที่จะขับเคลื่อนให้ศูนย์นวัตกรรมผู้สูงอายุได้มีการบูรณาการการทำงานกับภาคประชาสังคมให้ไปสู่ความยั่งยืนต่อไปได้อย่างไร รวมทั้งการส่งเสริม สนับสนุน พัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ โดยให้ภาคธุรกิจเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมสร้างแบรนด์ การออกแบบผลงานนวัตกรรม การตลาดนอกชุมชน การพัฒนานวัตกรรมให้เกิดมูลค่าเพิ่มที่จะตอบโจทย์นโยบายรัฐด้านการสร้างงานอาชีพที่บ้านกับผู้สูงอายุพลวัติพลังร่วมกับการจ้างงานของสถานประกอบการ การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ของผู้สูงอายุเข้าร่วมกับวิสาหกิจชุมชนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2560). *ยุทธศาสตร์กรมกิจการผู้สูงอายุ 20 ปี* (พ.ศ. 2561-2580). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สามลดา.
- กรมกิจการผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2560). *มาตรการขับเคลื่อนระเบียบวาระแห่งชาติ เรื่องสังคมสูงอายุ 6 Sustainable 4 Change (ฉบับปรับปรุง)*. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2561). *นวัตกรรมผู้สูงอายุไทยเพื่อยกระดับพัฒนาคุณภาพชีวิตสู่ไทยแลนด์ 4.0* สืบค้นเมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2561, จาก : <http://www.dop.go.th/th/gallery/1/1478>
- ประเวศ วะสี. (2562). *ความเหลื่อมล้ำในโครงสร้างอำนาจรัฐสู่สังคมสมานภาพ*. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 21 ประจำปี 2562. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า
- ภูษงค์ เสนานูช และ ธนาชัย สุนทรอนันตชัย. (2562). *การพัฒนานวัตกรรมทางสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุในบริบทเขตเมือง*. สนับสนุนทุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ภูษงค์ เสนานูช และธนาชัย สุนทรอนันตชัย. (2560). *การพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นแรงงานนอกระบบเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม*. สนับสนุนทุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2561) *รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทยปี 2561*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.

- ระพีพรรณ คำหอม, วรลักษณ์ เจริญศรี และเล็ก สมบัติ. (2562). ชุดโครงการพัฒนานวัตกรรมทางสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุประเทศไทยระยะที่ 3. สนับสนุนทุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ระพีพรรณ คำหอม และ เล็ก สมบัติ. (2560). ชุดโครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมระยะที่ 2. สนับสนุนทุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วนิดา ตูรงค์ฤทธิชัย และคณะ. (2562). โครงการพัฒนานวัตกรรมผู้สูงอายุเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุเขตชนบทในสังคมไทยระยะที่ 3 สนับสนุนทุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วนิดา ตูรงค์ฤทธิชัย กมลทิพย์ ขลังธรรมเนียม และ นพนัฐ จำปาเทศ. (2560). โครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุด้วยโอกาสเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมระยะที่ 2. สนับสนุนทุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สมศักดิ์ อมรสิริพงษ์ และคณะ. (2562). โครงการพัฒนานวัตกรรมผู้สูงอายุเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผู้สูงอายุเขตชนบทในสังคมไทยระยะที่ 3 สนับสนุนทุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สมศักดิ์ อมรสิริพงษ์ และ อาชวีภุริชญ์ น้อมเนียน. (2560). โครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในเขตเศรษฐกิจพิเศษเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมระยะที่ 2. สนับสนุนทุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). รายงานสถานการณ์ความยากจน และความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ ในระดับภาคของประเทศไทย ปี 2561. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2561, จาก <http://social.nesdb.go.th/>
- อำไพรัตน์ อักษรพรหม และกฤษณา รุ่งโรจน์วิชัย. (2560). การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุเพื่อลดความเหลื่อมล้ำระยะที่ 2. สนับสนุนทุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- Baker, S., & Mehmood, A. (2015). Social innovation and the governance of sustainable places. *Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability*, 20(3), 321-334.
- Bond. (2016). An introduction to Social Innovation for NGOs, Licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License. London: UK.
- Nambisan, S., & Baron, R.A. (2009). Virtual customer environments: Testing a model of voluntary participation in value co-creation activities. *Journal of product innovation management*.
- World Health Organization (WHO). (2002). Active Aging, a policy framework. A Contribution of the World Health Organization to the second United Nation World assembly on aging. Madrid, Spain.